

RESEARCH ARTICLE / ARAŞTIRMA YAZISI

The Relationship Intolerance of Uncertainty with Gender, COVID-19 Attributions and COVID-19 Phobia

Belirsizliğe Tahammülsüzlüğün Toplumsal Cinsiyet, KOVID-19 Yüklemeleri ve KOVID-19 Fobisi ile İlişkisi

Aysel Gürel Kayaoğlu¹

Abstract:

By creating a big rupture in continuities of modern society COVID-19 pandemics gave rise to the feeling of uncertainty, While intolerance of uncertainty has been investigated mostly with psychopathological variables (e.g. anxiety, depression) in the COVID-19 literature, it has seldomly been investigated by a social psychological approach. The aim of this study is to investigate the relationship between social identities (e.g. gender, age, job/vocation) and other COVID-19 related variables and intolerance of uncertainty and fear of COVID-19, the relationship between intolerance of uncertainty level and the type of causal attribution of COVID-19 pandemics and the relationship between intolerance of uncertainty level and phobia of COVID-19 level. The sample of the study consists of adult individuals between the ages of 20-65. The data of the study were analyzed using the Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) 25.00 Program. The results showed that women's COVID-19 phobia level is higher than man, young women's level of intolerance of uncertainty is higher than older women, there is significant relationship between intolerance of uncertainty and the some type of causal attributions and the intolerance of uncertainty has predicted the COVID-19 phobia significantly. The results of the study are discussed not only in the context of COVID-19, but also the implications that may have for a broader framework of a social psychology of disasters.

Keywords: COVID-19 phobia, intolerance of uncertainty, COVID-19 attributions, social identity

¹PhD, Anadolu University, Faculty of Communication Sciences, Department of Communication Design and Management, Eskişehir-Turkey, akayaoglu@anadolu.edu.tr, Orcid: 0000-0003-2281-5078

Address of Correspondence/Yazışma Adresi: Aysel Gürel Kayaoğlu, Anadolu University, Faculty of Communication Sciences, Department of Communication Design and Management, Eskişehir-Turkey, E-mail: akayaoglu@anadolu.edu.tr

Date of Received/Geliş Tarihi: 17.04.2023, **Date of Revision/Düzeltilme Tarihi:** 23.08.2023, **Date of Acceptance/Kabul Tarihi:** 13.09.2023, **Date of Online Publication/Çevrimiçi Yayın Tarihi:** 22.09.2023

Citing/Referans Gösterimi: Gürel-Kayaoğlu, A. (2023). The relationship intolerance of uncertainty with gender, COVID-19 attributions and COVID-19 phobia. *Cyprus Turkish Journal of Psychiatry & Psychology*, 5(3): 218-227

© 2023 The Author(s). Published by Cyprus Mental Health Institute / Cyprus Turkish Journal of Psychiatry and Psychology (www.ktpdgergisi.com). This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 license which permits use, sharing, adaptation, distribution and reproduction in any medium or format, provided the original work is properly cited and is not used for commercial purposes. <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Öz:

Kovid-19 pandemisi modern toplumun sürekliliğinde büyük bir kırılma yaratarak pandeminin en temel duygusu olan belirsizliği ortaya çıkarmıştır. Belirsizliğe tahammülsüzlük olarak işevuruklaştırılan belirsizliğin daha çok psikopatolojik değişkenlerle (anksiyete, depresyon vb.) ilişkisi araştırılmış, belirsizliğe sosyal psikolojik açıdan yaklaşılmamıştır. Bu çalışmanın amacı belirsizliğe tahammülsüzlüğün ve Kovid-19 korkusunun sosyal kimlikler (toplumsal cinsiyet, yaş, iş/meslek vb.) aracılığıyla farklı biçimde deneyimlenip deneyimlenmediğini, belirsizliğe tahammülsüzlüğün Kovid-19 pandemisine ilişkin nedensel yüklemelerle ilişkili olup olmadığını ve belirsizliğe tahammülsüzlüğün Kovid-19 korkusunu ne derece yordadığını saptamaktır. Araştırmanın örneklemini 20-65 yaş arasında toplam 208 (130 kadın %62.5, 78 erkek %37.5) katılımcı oluşturmuştur. Dört veri toplama aracıyla (Katılımcıların sosyal kategori üyeliklerine ilişkin anket, nedensel yüklemeler anketi, Kovid-19 Fobisi Ölçeği ve Belirsizliğe Tahammülsüzlük Ölçeği) toplanan çalışma verileri Sosyal Bilimler için İstatistik (SPSS) 25.00 Programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda kadınların erkeklere göre daha yüksek düzeyde Kovid-19 fobisi olduğu, genç kadınların ileri yaştaki kadınlara göre daha belirsizlik tahammülsüzlük (ileriye yönelik belirsizlik alt boyutunda) düzeyinin olduğu belirlenmiştir. Araştırma sonuçları belirsizliğe tahammülsüzlüğün bazı nedensel yüklemeler ile diğerlerine göre daha yüksek düzeyde ilişkili olduğunu ve belirsizliğe tahammülsüzlüğün her iki cinsiyette Kovid-19 fobisini önemli derecede yordadığını, ama kadınlardaki yordama gücünün daha güçlü olduğunu göstermiştir. Araştırma sonuçları sadece Kovid-19 pandemisinin sosyal psikolojik analizi açısından değil, daha genel bir afet sosyal psikolojisi çerçevesi açısından da değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kovid-19 fobisi, belirsizliğe tahammülsüzlük, Kovid-19 yüklemeleri, sosyal kimlik

Giriş

Dünyada 6.5 milyondan fazla insanın ölümüne (WHO, 2023) yol açan Kovid-19 salgını pandemi niteliğiyle bitti, ancak yarattığı etkiler hala devam etmektedir. Pandemi sonrası “yeni normal” sadece Kovid-19 benzeri başka pandemiler değil, kuraklık başta olmak üzere Winner’ın (2021) deyimiyle “iklim kırılması”nın yol açtığı ve açması beklenen başka bir dizi felaketin tedirginliği ve belirsizliğiyle inşa edilmektedir.

Demircan’ın (2021) vurguladığı gibi virüsün ortaya çıkma ve yayılma biçimi kadar pandemiyi psikolojik olarak deneyimleme biçimi de modern çağın kendine özgü olarak biçimlendirdiği öznellik anlayışıyla yakından ilintilidir. Psikoloji biliminin çalışma nesnesi olan “birey” de aynı öznellik anlayışının bir ürünüdür. Bu öznellik anlayışı “... kendisinin farkında, kendisinden emin, kendisini güvence altına almış, kontrol eden ve kontrol edebilmesiyle tahakküm altına alabilen bir özne”yi (Demircan, 2021; 289) içerir. Böyle bir öznellik anlayışı, modern dünyanın (özellikle de bilimin) doğayla, ona egemen olmak üzerinden kurduğu araçsal ilişkinin bir ürünü olarak görülebilir. Modern yaşama damgasını vuran bu bilim modeli ve buna bağlı teknoloji görünürde “kontrol edilebilir”, “güvenli” ve “öngörülebilir” bir dünya vaat etmiştir. Bu geniş tarihsel plandan bakıldığında Kovid-19 pandemisi geç modern dönemde şimdiki kadar bildiğimiz haliyle yaşamın sürekliliğinde büyük bir kırılma yaratarak pandeminin en temel duygusu olan belirsizliği ortaya çıkarmıştır.

Kovid-19 pandemisinde çeşitli değişkenlerle ilişkisi araştırılan belirsizlik olgusu, psikoloji araştırmalarında genellikle jenerik bir biçimde “kriz”e verilen bir tepki olarak ele alındığı için daha çok psikopatoloji ile ilişkisi içinde değerlendirilmiştir. Sözkonusu ampirik çalışmalar belirsizliğe tahammülsüzlüğün Kovid-19 korkusu veya fobisiyle, anksiyete ve depresyonla, negatif duygular vb. psikolojik değişkenlerle ilişkisini araştırmışlardır (Bakioğlu, Korkmaz ve Ercan, 2020; Duman, 2000;

Elsharkawty ve Abdelaziz, 2020; Rettie ve Daniels, 2021; Satici, Sarıcalı, Satici ve Griffiths, 2020). Tüm bu çalışmalarda temel olarak belirsizliğe tahammülsüzlük olarak işevuruklaştırılan belirsizliğin ruhsal sağlığı olumsuz yönde etkilediği açık bir biçimde saptanmıştır.

Kovid-19 pandemisi zamanlarındaki belirsizliğin ruhsal sağlık göstergeleriyle ilişkisinin yanısıra çeşitli sosyal kimlik konularında nasıl deneyimlendiğini ve olağanüstü durumlarda yaşanan anlamlandırma krizi ile nasıl bir ilişkisi olduğunu sorgulamak Kovid -19 pandemisinin sosyal psikolojik analizi açısından önemlidir. Bu çalışmada ilk olarak, Kovid-19 pandemisinde yaşanan belirsizlik ve korkunun çeşitli sosyal kimlikler aracılığıyla deneyimlendiği ileri sürülmektedir. Yani Kovid-19 enfeksiyonuyla karşılaşma riski açısından en başta yaş ve meslek/iş durumu olmak üzere çeşitli toplumsal grupların eşit konumda olmadığını, buna bağlı olarak belirsizliğin ve korkunun deneyimlenme biçiminin de farklılaşabileceği düşünülebilir. Yaş, meslek/iş durumu (uzaktan çalışma olanağının olmaması, işsiz kalma vb.), toplumsal cinsiyet gibi toplumsal kategorilerin demografik birer değişkenden ibaret olmadığı, aksine söz konusu olgunun deneyimlenme biçimini şekillendiren toplumsal bağlamı yarattıkları vurgulanmalıdır. Kovid-19 enfeksiyonun öldürücü olma riskinin yaşlı insanlarda çok yüksek olması ve yaşlı insanlara yönelik ayrımcılık (Brooke ve Jackson, 2020), uzaktan çalışma imkânı olmayan işlerde çalışmak ya da ekonomik koşulların ağırlaşmasından dolayı az ücretle esnek çalışma ya da işsizleşme (Godinic, Obrenovic ve Khudayklov, 2020), kadınların karantina sürecinde evde şiddete maruz kalma olasılığının artması (Abay ve Akin, 2021), evde kalma deneyimlerinde yaşadıkları zorluklar (Öztürk, Üstünel ve Metin, 2020) gibi toplumsal koşullar çeşitli toplumsal grupları pandemi karşısında toplumun geri kalanından daha kırılgan bir hâle getirmiştir. Bu sosyal kategorileri, toplumda bu kategorilere ait ideoloji, değer ve normlarla birlikte düşünülmesi gereken birer sosyal kimlik olarak görmek

(Reicher, Spears ve Haslam, 2010), Kovid-19 pandemisi gibi olağanüstü zamanlarda kırılmalıklarının nasıl derinleştiğini anlamaya imkân verir (Altun, 2021; Fryer, 2021).

Bu çalışmada ikinci olarak, sosyal psikolojik perspektiften Kovid-19 pandemisindeki belirsizliğe bir anlamlandırma krizi olarak yaklaşmış ve insanların bu krize ne tür nedensel yüklemelerle tepki verdiklerine odaklanılmıştır. “Normal” zamanlardaki anlamlandırmanın geçmiş, şimdi ve gelecek arasında kurduğumuz bağlar üzerinden gerçekleştiği düşünülürse (De Luna ve Van Halpen, 2022), Kovid-19 pandemisinin bu bağları kopardığı ve tüm insanlığı başı sonu olmayan bir “şimdi”de asılı bıraktığı ileri sürülebilir. Bu niteliği nedeniyle, Stenner (2022) Kovid-19 pandemisini “eşikte kalma” deneyimi olarak adlandırmıştır. Belirsizlik duygusunun kaynağı bu deneyimin şimdiye saplanıp kalmaya, o zamana kadarki anlamlandırma kalıplarına direnmeye yol açmış olmasıdır.

Kovid-19 bağlamındaki belirsizliği bir anlamlandırma krizi olarak çerçevelemek, Heider’in öncülük ettiği sosyal psikolojik nedensel yüklemeler teorilerinin bu anlamlandırma krizini açıklamaya elverişli hale getirir (McVittie ve McKinlay, 2017). Zira nedensel yüklemeler teorileri de tam olarak insanların beklenmedik, olumsuz ve yaşamları üzerinde önemli etkisi olan bir olaya neyin neden olduğunu anlamlandırmak istediklerini ileri sürmektedir (Weiner, 1985). Kovid-19 pandemisine yönelik yapılan nedensel yüklemeler ağırlıklı olarak komplo teorileri bağlamında araştırılmıştır (Freeman ve ark., 2020; Georgiou, Delfabbro ve Balzan, 2020). Bu çalışmada nedensel yüklemelerin komplo teorisi özellikleri göz ardı edilerek belirsizliği açıklama işlevine odaklanılmıştır.

Nedensel yüklemeler teorileri sosyal davranışa yönelik yüklemeleri açıklamak üzere geliştirilmiştir. Oysa Kovid-19 pandemisine ilişkin yüklemeler bir doğa olayına/fiziksel olaya ilişkin yüklemelerdir. Osaka ve Bellamy (2020) doğal felaketlerle ilgili literatürde 2003’ten beri “olağanüstü olay atfı (extreme event attribution)” kavramının özellikle iklim değişikliğinin yol açtığı afetlerde kullanıldığına dikkat çekmektedir. Kovid-19 pandemisi de “olağanüstü olay atfı” kavramı çerçevesinde ele alınması uygun olan bir olgudur. Daryanto, Song ve Soopramanien (2022) yaptıkları çalışmada, Kovid-19 pandemisinin “insanların doğayı istila etmesi” yüklemesinin çevreci davranışlara yol açtığını göstermiştir. Afet durumlarına ilişkin nedensel yüklemeler, böyle spesifik bir davranışla ilişkisi açısından araştırılabileceği gibi daha geniş bir perspektiften toplumdaki çeşitli kesimlerin (bilim insanları, politikacılar, medya, vatandaşlar) afeti nasıl konuştuklarını analiz etmek için de kullanılabilir (Osaka ve Bellamy, 2020). Toplumların afetleri açıklama biçimlerinin tarihte izini süren Tateo’ya (2022) göre, mitolojide ve daha sonra Ortaçağ Avrupasındaki Hıristiyanlıkta salgınların Tanrının cezası olduğuna ve insanların buna karşı yapacakları hiçbir şey olmadığına inanılmıştır. 16. yüzyılın sonlarından itibaren afetler karşısındaki çaresizlik halâ çok yaygın olmasına rağmen insanlar salgınlarla baş etmeye ve ilk faillik biçimlerini geliştirmeye başladılar. Benzer biçimde, Kovid-19 pandemisinde “insanlar bilinmeyen bir hastalığın yarattığı korku ile bu konuda bir şeyler yapacaklarına dair umut arasında yaşadılar” (Tateo, 2022, s.136)

Bu çalışmada Kovid-19 pandemisine yönelik nedensel yüklemeler belirsizliğin yarattığı anlamlandırma krizi

çerçevesinde incelenmiştir. Genel olarak afetlerin insan, teknoloji ve doğa kaynaklı nedenlerle açıklanmasına (Rao ve Insead, 2018), Kovid-19 pandemisi sırasında başta sosyal medya olmak üzere kamusal alanda dolaşımda olan nedensel yüklemeler de gözönünde bulundurularak “doğüstü” açıklama, yani “kader” açıklaması eklenmiştir. Kovid-19 gibi küresel ölçekli büyük bir salgının nedeninin insan faktörüne (ve teknolojiye) ya da doğa faktörüne (ya da doğüstü güçlere) yüklenmesinin, afetin kontrol edilebilirliği ekseninde o andaki tehdidi ortadan kaldırmak açısından değil, ama uzun vadede benzer durumlarda alınabilecek önlemler açısından bir fark yaratabileceği düşünülebilir (Rao ve Insead, 2018).

Son olarak hem Kovid-19 pandemisi hem de genel bir sosyal psikolojik bir afet analizi açısından belirsizlik ve korku arasındaki ilişkiye dikkat çekmek gereklidir. Modern çağda bilgisizlik yüzünden doğa olaylarından korkan “ilkel insan” imgesine sahip olsak da (Tateo, 2022), bilginin korkuları ortadan kaldırmadığını ya da belki yeni korkular yarattığı söylenebilir. Tateo (2022) bu kadar bilimsel bilgiye rağmen modern dünyada yaşanma, yalnızlık, alerjiler, terörizm, epidemiler ve daha pek şeye ilişkin korkularla çepeçevre kuşatıldığımızı ve sürekli bir güvenlik arayışında olduğumuzu ileri sürer. “Tüm spesifik durumların arka planındaki kültürel atmosfer”i tanımlamak için de “atmos-fear” kavramını önerir (Tateo, 2022, s.144). Kovid-19 pandemisi sırasında ve sonrasında yaşanan korkunun kaynağında da bu atmosferin etkisiyle ütopyaların değil distopyaların olduğu bir gelecek tahayyülü yatmaktadır. Diğer yandan korku duygusunu sadece bilmeme/bilgisizlik ile ilişkilendiremeyiz; zira paradoksal olarak tam tersi de doğrudur (Schimmenti ve ark., 2020; Tateo, 2022). Schimmenti ve ark. (2020), Kovid-19 pandemisinde bilmemenin, karanlıkta kalmanın verdiği güvenlik duygusundan da söz eder. Daha doğrusu, belirsizlik, iki karşıt korkunun, bilmek korkusu ile bilmemek korkusunun kolayca birbirinin yerine geçmesi olarak da deneyimlenir.

Özetle bu çalışmada Kovid-19 pandemisi bağlamında, daha genel bir afet sosyal psikolojisi için de ipuçları sunabilecek şu sorulara cevap aranmıştır: Belirsizliğe Tahammülsüzlük ile Kovid-19 korkusu arasında ilişki var mıdır, Kovid-19 korkusu ve Belirsizliğe Tahammülsüzlüğü etkileyen sosyal ve psikolojik faktörler nelerdir ve Belirsizliğe tahammülsüzlük ile farklı türdeki nedensel yüklemeler arasında bir ilişki var mıdır?

Yöntem

Katılımcılar

Bu araştırmanın evrenini 20 yaş üzeri yetişkinler oluşturmaktadır. Araştırma, 20 yaşın üzerinde ve farklı meslekleri olan 208 katılımcının yer aldığı bir örneklem ile gerçekleştirilmiştir. 20-35 yaş aralığında 64 katılımcı (%34.8), 36-50 yaş aralığında 89 (%42.8) katılımcı, 51-65 yaş aralığında 53 katılımcı (%21.6) ve 65 yaş üzeri sadece 2 (%3.8) katılımcı bulunmaktadır. Kadın katılımcı sayısı 130 (%62.5) ve erkek katılımcı sayısı 78’dir (%37.5). Her eğitim düzeyinde katılımcı olup çoğunluğunu (100 kişi) üniversite mezunu ve lise mezunu (71) oluşturmaktadır. Katılımcıların çoğunluğu orta gelir grubuna mensup olup emekli, ev kadını, serbest ticaret, işçi, kamu çalışanları ve öğrencilerden oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada ilk olarak katılımcıların Kovid-19 pandemisi ile ilgili deneyimlerini etkilediği düşünülen

sosyal kimlikleri ilgili anket soru formu kullanılmıştır. Bu formda katılımcıların yaş aralığı, mesleği, toplumsal cinsiyeti, gelir düzeyi ve eğitim düzeyine ilişkin sorular yer almaktadır. Diğer bir anket formu da katılımcıların Covid-19 pandemisi ile ilgili deneyimlerini direkt olarak etkileyeceği düşünülen bireysel ve sosyal değişkenleri içermektedir. Bunlar katılımcıların kronik hastalığının olup olmadığı, korona virüs enfeksiyonuna yakalanıp yakalanmadığı, korona virüs enfeksiyonu geçirdiyse nasıl geçirdiği, ailesinde korona virüs enfeksiyonu geçiren biri olup olmadığı, ailesinde korona virüs enfeksiyonu geçiren varsa nasıl geçirdiği, ailesinde korona virüs enfeksiyonunda vefat eden biri olup olmadığı, akraba ve tanıdıklar arasında korona virüs enfeksiyonundan vefat eden biri olup olmadığı, Covid-19 salgını ile ilgili haberleri ne sıklıkla ve hangi medya mecralarından izlediği, Covid-19 pandemisinin iş durumunu nasıl etkilediği, pandemi sırasında işi olan katılımcıların işe gitmek zorunda kalıp kalmadıklarına ait sorulardır.

Katılımcılara, Covid-19 salgınına ilişkin ne tür nedensel yüklemeler yaptıklarını incelemek amacıyla salgına ilişkin 5 farklı türde açıklama ve “diğer” seçeneği sunularak, birden fazla nedensel açıklama ifadesini seçebilecekleri belirtilmiştir. Araştırmada kullanılan salgına ilişkin 5 nedensel yüklemeye ifadesi sosyal medya başta olmak üzere kitle iletişim araçlarında dolaşımda olan açıklamalara dayanılarak ve toplumun kader ve/veya tarihsel bir bilinçle yaşadıkları durumu anlamlandırma olasılığı dikkate alınarak hazırlanmıştır. Bunlar “Bu salgın Allah’ın takdiridir. Kaderde olanı kimse engelleyemez.”, “Bu salgını başımıza yarası yiyen Çinliler sardı.”, “Birtakım güçler bu virüsü laboratuvarında silah olarak üretti.”, “Biz doğayı talan ettiğimiz, doğanın dengesini bozduğumuz için doğa bizden intikam alıyor.” ve “Tarihte pek çok kez salgın hastalık olmuş. Korona salgını da bunlardan biri. Tamamen normal bir olay. Sadece bize denk geldi.” ifadeleridir.

Ölçekler

Araştırmada Covid-19 Fobi Ölçeği ve Belirsizliğe Karşı Tahammülsüzlük Ölçeği kullanılmıştır. Carleton, Norton ve Asmundson (akt. Sarıçam, Erguvan, Akın ve Akça, 2014) tarafından geliştirilen Belirsizliğe karşı Tahammülsüzlük Ölçeğinin kısa formunu Sarıçam ve ark. (2014) Türkçeye uyarlayarak geçerlik ve güvenilirlik çalışmasını gerçekleştirmiştir. 12 maddeden oluşan ölçekte, maddeler 5 dereceli Likert tipinde hazırlanmıştır. Ölçek maddeleri 1 “Bana hiç uygun değil” ile 5 “Bana tamamen uygun” arasında değerlendirilir. Ölçeğin iki alt boyutu mevcuttur. 7 soru “ileriye yönelik kaygı” boyutunu; 5 soru ise “engelleyici kaygı” boyutunu oluşturmaktadır. Ölçekten 12-60 arasında puan alınabilmekte, ters yönde puanlanan madde bulunmamaktadır. Puanların yüksekliği hem genel olarak belirsizliğe tahammülsüzlük düzeyinin hem de alt ölçeklerdeki tahammülsüzlük türlerinin yüksekliğine işaret eder. Cronbach alpha katsayısı ölçeğin tümü için ($\alpha=.88$) ileriye yönelik kaygı alt boyutu için ($\alpha=.84$), engelleyici kaygı alt boyutu için ($\alpha=.77$)’dir. Bu araştırmada iç tutarlılık katsayısı tüm ölçek için ($\alpha=.93$), ileriye yönelik kaygı boyutu için ($\alpha=.88$), engelleyici kaygı boyutu için ($\alpha=.92$)’dir.

Kovid-19 Fobisi Ölçeği (C19P-S) Arpacı, Karataş ve Baloğlu (2020) tarafından korona virüs enfeksiyonuna yönelik fobiyi ölçümlemek üzere geliştirilmiş olan 5 dereceli Likert tipi bir ölçektir. Ölçek maddeleri 1 “Bana

hiç uygun değil” ile 5 “Bana tamamen uygun” arasında değerlendirilir. Ölçek psikolojik, somatik, sosyal ve ekonomik olmak üzere dört boyuttan oluşmakta ve toplam 20 madde içermektedir. Ancak bu araştırmanın verilerinin Covid-19 pandemisinin başlamasından 10 ay sonra toplanması nedeniyle ölçeğin ekonomik boyutundaki maddeler pandeminin o döneminde geçerliğini yitirmiştir (Temizlik maddesi ve gıda maddesi alamamakla ilgili korkuları içeren 4 madde). Dolayısıyla bu araştırmada ölçeğin psikolojik, somatik ve sosyal olmak üzere üç boyutu ve toplam 16 maddesi kullanılmıştır. Ölçekten alınabilecek puanlar 16 ile 80 arasındadır ve puanların yüksekliği alt boyutlardaki ve genel düzeyde korona virüs enfeksiyonuna yönelik korkunun yüksekliğine işaret eder. Bu araştırmada Covid-19 Fobisi Ölçeğinin tümü için iç tutarlılık katsayısı ($\alpha=.92$), psikolojik alt boyu için ($\alpha=.86$), somatik boyutu için ($\alpha=.82$) ve sosyal alt boyutu için ($\alpha=.81$)’dir.

Verilerin Toplanması

Veri toplamaya başlamadan önce Anadolu Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu’nun 30.12.2020 tarihli ve 72909 protokol numaralı onay kararı alınmış ve 30.12. 2020 ile 01.02.2021 tarihleri arasında araştırmanın verileri toplanmıştır (Bu tarihlerde Covid-19 enfeksiyonuna karşı aşı uygulamasının henüz başlamamış idi.). Veri toplama süreci, GoogleDocs’ta oluşturulan veri toplama aracı araştırmacının çevrimiçi eriştiği kişilerle/gruplarla veri toplama aracını paylaşması ve kartopu tekniğiyle erişilen kişilerin de kendi erişimleri olan kişilerle veri toplama aracını paylaşmalarıyla gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar veri toplama aracını doldurmadan önce çevrimiçi paylaşılan onam formunu okumuşlar ve araştırmadan istedikleri zaman çekilebilecekleri belirtilmiştir. 208 kişi tarafından doldurulmasından sonra veri toplama aracı 2 hafta daha çevrim içi kalmış ancak daha fazla katılım olmaması nedeniyle veri toplama süreci sonlandırılmıştır. Pandemi sürecinde çevrimiçi veri toplama dışında bir seçenek olmadığı ve çeşitli yaş ve işkollarına mensup katılımcılar hedeflendiği için katılımcı sayısı 208 ile sınırlı kalmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerinin analizi kapsamında öncelikle dağılımların normal dağılım gösterip göstermedikleri araştırılmıştır. Bu amaçla dağılımların çarpıklık ve basıklık değerleri, histogram ve Q-Q grafikleri incelenmiştir (Uysal ve Kılıç, 2021). Tabachnick ve Fidel (2013) basıklık-çarpıklık değerleri için ± 1.5 aralığını normal kabul etmektedir. Buna göre çalışmada elde edilen 1.035 ile -.731 arasında değişen çarpıklık ve basıklık değerleri normal dağılım değerleri aralığında olduğu için dağılımın normal dağıldığı kabul edilmiştir. Ardından öncelikle veri toplama aracı yer alan maddelere göre grup karşılaştırmaları yapılmıştır. Hücrelerde yeterli sayıda veri olduğunda t testi ve tek yönlü varyans analizinden yararlanılmıştır. Yordayıcılığın belirlenmesi için ise çoklu doğrusal regresyon analizi tekniğinden (stepwise) yararlanılmıştır. Analizler SPSS .25 kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Bulgular

Sosyal Kategori Üyelikleri ve Korona Virüs Enfeksiyonu Deneyimleri ile İlişkili Değişkenlere İlişkin Bulgular:

Sosyal kategori üyelikleri içinde yaş ve toplumsal cinsiyet açısından Covid-19 Fobisi Ölçeği ve Belirsizliğe Tahammülsüzlük Ölçeği puanlarında anlamlı farklılıklar elde edilmiştir.

Tablo 1. Toplumsal Cinsiyete Göre Kovid-19 Fobisi ve Belirsizliğe Tahammülsüzlük Ölçeği Puanları t Testi Sonuçları

		Kadin		Erkek		t(206)	p	Cohen's d
		M	SS	M	SS			
Kovid-19 Fobisi	Toplam Puan	44.58	12.930	38.51	9.59	3.86	.000	0.53
	Psikolojik- Alt Boyut	19.95	5.43	17.63	4.71	3.13	.002	0.45
	Somatik- Alt Boyut	9.86	9.86	7.70	4.52	4.31	.000	0.79
	Sosyal- Alt Boyut	14.76	4.52	13.18	3.87	2.58	.011	0.37
Belirsizliğe Tahammülsüzlük	Toplam Puan	36.07	10.85	33.32	9.40	1.86	.065	0.27
	İleriye Yönelik- Alt Boyut	22.00	6.19	20.32	5.52	1.97	.050	0.28
	Engelleyici-Alt Boyut	14.07	5.38	13.00	4.53	1.47	.143	0.21

Toplumsal cinsiyete ilişkin bulgular:

Katılımcıların toplumsal cinsiyetlerine göre Kovid-19 Fobisi Ölçeği ve Belirsizliğe Tahammülsüzlük Ölçeğinden aldıkları puanların önemli düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesi için t testinden yararlanılmıştır. Tablo 1'deki t testi sonuçlarına göre kadınların Kovid-19 Fobisi ölçeğinden elde ettiği puan ortalamaları erkeklerin puan ortalamalarına göre farklılık

göstermektedir. Kadınların Kovid-19 Fobisi ölçeğinden elde ettikleri toplam puan ortalamaları (M=44.58; SS=12.93), erkeklerin elde ettiği toplam puan ortalamalarından (M=38.51; SS=9.59) istatistiksel olarak anlamlı bir biçimde farklılaşmaktadır, t(206)=3.86; p=.000. Bu farklılaşmanın orta düzey bir etkiye sahip olduğu ortaya çıkmıştır (d=0.53).

Tablo 2. Yaşa Göre Kovid-19 Fobisi ve Belirsizliğe Tahammülsüzlük Ölçeği Puanları ANOVA Sonuçları

		20-35		36-50		50 ve üzeri		F(2, 203)	η^2
		M	SS	M	SS	M	SS		
Kovid-19 Fobisi	Toplam Puan	43.28	12.33	42.88	11.86	40.04	12.48	1.224	.012
	Psikolojik- Alt Boyut	19.78	12.33	19.32	11.86	17.73	12.48	2.391	.023
	Somatik- Alt Boyut	9.02	4.28	9.25	4.21	8.83	3.66	.178	.002
	Sosyal- Alt Boyut	14.48	4.11	14.31	4.39	13.47	4.61	.890	.009
Belirsizliğe Tahammülsüzlük Ölçeği	Toplam Puan	37.62	10.15	34.10	10.21	33.11	10.54	3.318*	.032
	İleriye Yönelik	23.03	5.94	20.81	5.63	20.09	6.29	1.737*	.039
	Engelleyici	14.59	5.18	13.29	5.11	13.02	5.09	4.166	.017

*** p<.01

Yaşa ilişkin bulgular:

Tüm katılımcıların yaşlarına göre ve kadın ve erkek katılımcıların ayrı ayrı yaşlarına göre Kovid-19 Fobisi Ölçeğinden elde ettikleri puanlar ve Belirsizliğe Tahammülsüzlük Ölçeğinden elde ettiği puanların önemli düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesi için tek yönlü ANOVA'dan yararlanılmıştır. Ancak analize geçilmeden önce analiz için ön koşullarında olan varyans homojenliği için Levene testinden yararlanılmış ve varyansların homojen olduğu görülmüştür (Kovid Fobisitoplam= (3.202)= .084, p<.05; Belirsizliğe Tahammülsüzlüktoplam= (3.202)= .381, p<.05; Kadın-yaş Kovid Fobisitoplam= (3.124)= .084, p<.05; Kadın-yaş Belirsizliğe Tahammülsüzlüktoplam= (3.124)= 1.507, p<.05; Erkek-yaş Kovid Fobisitoplam= (3.740)= .979,

p<.05; Erkek-yaş Belirsizliğe Tahammülsüzlüktoplam= (3.740)= .968, p<.05). Tablo 2'de sunulan ANOVA sonuçlarından katılımcıların yaşlarına göre Kovid-19 Fobisi Ölçeğinden elde ettikleri puanların farklılaşmadığı (F(2,125)=1.224; p>.05), ancak Belirsizliğe Tahammülsüzlük Ölçeğinden elde ettikleri toplam puanların (F(2,125)=3.318; p<.05), ileriye yönelik kaygı alt ölçeğinden elde ettikleri puanların (F(2,125)=1.737; p<.05) ve engelleyici kaygı alt ölçeğinden elde ettikleri puanların (F(2,125)=4.166; p<.05) anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir. İkili karşılaştırma test sonuçları 20-35 yaş arasındaki bireylerin hem toplam puan ortalamalarının (Mtoplam=37.62) hem de ileriye yönelik kaygı alt ölçeği puan ortalamalarının (Mİleri_Yönelik=23.03) 50 yaş üzerinde yer alan

bireylerin puan ortalamalarından (Mtoplam=33.11; Mİleri_Yönelik=20.09) anlamlı olarak daha yüksek olduğunu göstermiş, bu farklılıkların Belirsizliğe Tahammülsüzlük Ölçeği puan ortalamalarında ($\eta^2=.032$) ve ileriye yönelik kaygı alt ölçek puan ortalamalarında ($\eta^2=.039$) düşük bir etkiye sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

Ayrıca kadın ve erkek katılımcıların yaşlarına göre puan ortalamalarından sadece kadınların belirsizliğe

Tablo 3. Kovid-19 Salgınına İlişkin Nedensel Yüklemeler ile Belirsizliğe Tahammülsüzlük Ölçeği ve Kovid-19 Fobisi Ölçeği t testi

Değişken	Değişken Türü	Değişken Boyutu	n	M	SS	t(120)	p
Kovid-19 Fobisi Ölçeği	Toplam Puan	Birtakım güçler laboratuvarında bu virüsü biyolojik silah olarak üretti	41	41.78	9.65	-.348	.728
		Tarihte pek çok kez salgın hastalık olmuş. Korona da bu salgınlardan biri.	81	42.49	12.54		
	Psikolojik- Alt Boyut	Birtakım güçler laboratuvarında bu virüsü biyolojik silah olarak üretti	41	18.34	5.24	-.856	.394
		Tarihte pek çok kez salgın hastalık olmuş. Korona da bu salgınlardan biri.	81	19.12	5.25		
	Somatik- Alt Boyut	Birtakım güçler laboratuvarında bu virüsü biyolojik silah olarak üretti	41	8.97	3.96	-.246	.806
		Tarihte pek çok kez salgın hastalık olmuş. Korona da bu salgınlardan biri.	81	9.17	4.24		
Sosyal- Alt Boyut	Birtakım güçler laboratuvarında bu virüsü biyolojik silah olarak üretti	41	14.46	3.56	.348	.728	
	Tarihte pek çok kez salgın hastalık olmuş. Korona da bu salgınlardan biri.	81	14.19	4.44			
Belirsizliğe Tahammülsüzlük	Toplam Puan	Birtakım güçler laboratuvarında bu virüsü biyolojik silah olarak üretti	41	32.95	6.53	2.030	.045
		Tarihte pek çok kez salgın hastalık olmuş. Korona da bu salgınlardan biri.	81	36.01	10.01		
	İleriye Yönelik- Alt Boyut	Birtakım güçler laboratuvarında bu virüsü biyolojik silah olarak üretti	41	20.32	3.93	-	2.089
		Tarihte pek çok kez salgın hastalık olmuş. Korona da bu salgınlardan biri.	81	22.16	5.70		
	Engelleyici-Alt Boyut	Birtakım güçler laboratuvarında bu virüsü biyolojik silah olarak üretti	41	12.63	3.85	-	1.356
		Tarihte pek çok kez salgın hastalık olmuş. Korona da bu salgınlardan biri.	81	13.85	5.07		

**p<.01

Nedensel yüklemelere ilişkin bulgular

Kovid-19 salgınının nedenlerine yönelik olarak katılımcıların %38.9'u "Tarihte pek çok kez salgın hastalık olmuş. Korona da bu salgınlardan biri." seçeneğini ve 19.7'si de "Birtakım güçler laboratuvarında bu virüsü biyolojik silah olarak üretti." seçeneğini işaretlemiştir. En çok işaretlenen bu iki seçeneğe göre katılımcıların Belirsizliğe Tahammülsüzlük Ölçeğinin alt ölçeği puanları ile Kovid-19 Fobisi alt ölçeği puanlarının farklılaş

tahammülsüzlük puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farklılık olduğu görülmüştür, $F(9,57)= 5.03$; $p<.05$. Farkın kaynağını belirlemek için gerçekleştirilen ikili karşılaştırma testleri 20-35 yaş arasındaki kadınların puan ortalamalarının (Mtoplam =46.76), 51 ve üzeri yaştaki kadınlardan (Mtoplam= 42.35) anlamlı düzeyde yüksek olduğunu göstermiştir

farklılaşmadığının belirlenmesi amacıyla t testinden yararlanılmıştır. Tablo 3'de sunulan sonuçlara göre "Tarihte pek çok kez salgın hastalık olmuş. Korona da bu salgınlardan biri." seçeneğini işaretleyen kişilerin hem belirsizliğe yönelik toplam puan ortalamaları (Mtoplam =36.01) hem de ileriye yönelik alt boyuttan aldıkları puan ortalamaları (Mİleri_Yönelik=22.16), "Birtakım güçler laboratuvarında bu virüsü biyolojik silah olarak üretti." seçeneğini işaretleyen kişilerin puan ortalamalarından (M=32.95, M= 20.32) anlamlı düzeyde yüksektir.

Tablo 4. Belirsizliğe Tahammülsüzlük ve Kovid-19 Fobisine İlişkin Betimsel İstatistik ve Pearson Momentler Korelasyon Katsayısı Sonuçları

Değişkenler	M	SS	1	2	3	4	5	6	7
1. Belirsizliğe Tahammülsüzlük- Toplam Puan	35.03	10.39	-	-	-	-	-	-	-
2. Belirsizliğe Tahammülsüzlük-İleriye yönelik	21.37	5.99	.95***	-	-	-	-	-	-

3. Belirsizliğe Tahammülsüzlük-Engelleyici	13.67	5.09	.93**	.76**	-	-	-	-	-
4. Kovid-19 Fobisi- Toplam	42.30	12.13	.67**	.66**	.59**	-	-	-	-
5. Kovid-19 Fobisi- Psikolojik	19.08	5.28	.66**	.65**	.57**	.92**	-	-	-
6. Kovid-19 Fobisi- Somatik	9.05	4.07	.51**	.48**	.48**	.82**	.59**	-	-
7. Kovid-19 Fobisi- Sosyal	14.17	4.35	.59**	.59**	.51**	.91**	.79**	.62**	-

* p < .05, ** p < .01, *** p < .001

Belirsizliğe Tahammülsüzlük ve Kovid-19 Fobisi Ölçeğine İlişkin Bulgular

Belirsizliğe Tahammülsüzlük Ölçeğinin toplam puanı ve alt boyutlarından elde edilen puanlar ile Kovid-19 Fobisi Ölçeğinin toplam puanı ve alt boyutlarından elde edilen puanları arasında önemli düzeyde ilişkilerin olup olmadığının belirlenmesi için Pearson Momentler Korelasyon Katsayısı hesaplanmış ve Tablo 4'te sunulmuştur. Tabloda görüldüğü gibi Belirsizliğe Tahammülsüzlük Ölçeğinden elde edilen tüm puanlar ile

Kovid-19 Fobisi ölçeğinden elde edilen tüm puanlar arasında orta düzeyde pozitif ilişkiler bulunmaktadır, $r(206)=0.48-0.95$; $p<.001$. Kadın ve erkek katılımcılar için ayrı ayrı Belirsizliğe Tahammülsüzlük Ölçeğinin toplam puanı ve alt boyutlarından elde edilen puanlar ile Kovid-19 Fobisi Ölçeğinin toplam puanı ve alt boyutlarından elde edilen puanları arasında önemli düzeyde ilişki olup olmadığı araştırılmış ve kadın katılımcı grubunda korelasyon .48 ile .69 arasında değişirken, erkek katılımcı grubunda .37 ile .54 arasında değiştiği gözlenmiştir.

Tablo 5. Belirsizliğe Tahammülsüzlük Ölçeğinin Alt Boyutlarının Kovid-19 Fobisini Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Adım	Yordayan	B	SHB	β	t	Sig.	R	R ²	Adjusted R ²	F
1	Sabit	13.90	2.36		5.89	.000				
	Belirsizliğe Tahammülsüzlük- İleriye Yönelik	.133	.11	.66	12.49	.000	.66	.43	.43	155,98**
2	Sabit	13.96	2.32		6.01	.000				
	Belirsizliğe Tahammülsüzlük- İleriye Yönelik	.99	.16	.49	6.16	.000	.67	.45	.45	84,54**
	Belirsizliğe Tahammülsüzlük-Engelleyici	.53	.19	.22	2.81	.005				

Model 1: R²= .431; F(1,206)=155.98, p<.001

Model 2: R²= .452; F(2,205)= 84,54, p<.001

Regresyon Analizine İlişkin Bulgular

Belirsizliğe Tahammülsüzlük Ölçeğinin ileriye yönelik ve engelleyici alt boyutlarının Kovid-19 Fobisi toplam puanını ne derece yordadığını belirlenmesi için çoklu doğrusal regresyon analizinden yararlanılmıştır. Analiz gerçekleştirilmeden önce analizin önkoşulları incelenmiştir. Öncelikle değişkenlerin çoklu bağlantı gösterip göstermediği değerlendirilmiş ve hem bağlı değişken ile bağımsız değişkenler arasında, hem de analizde dahil edilen bağımsız değişkenlerin kendi arasında .90 üzerinde korelasyon olmadığı görülmüştür. Sonrasında VIF ve Tolerance değerleri incelenmiştir. Tolerance değerleri (0.42) .10'dan yüksek olduğu ve VIF değerleri (2.53) 10'un altında olduğu için çoklu bağlantı olmadığı kararına varılmıştır. Önkoşulların sağlanmasının

ardından analize geçilmiş ve elde edilen bulgular Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5 Belirsizliğe Tahammülsüzlük Ölçeğinin ileriye yönelik ve engelleyici alt boyutlarının Kovid-19 Fobisinin anlamlı yordayıcıları olduğunu göstermektedir, $F(1,206)=155.982$; $F(2,205)=84.535$, $p<.001$. Tablo 5'te görüldüğü gibi ilk adımda Belirsizliğe Tahammülsüzlük ölçeğinin ileriye yönelik alt boyutu tek başına Kovid-19 Fobisi Ölçeğinin %43'ünü açıklamaktayken ($R^2=0.43$), ikinci adımda engelleyici alt boyut ile birlikte Kovid-19 Fobisi Ölçeğinin %45'ini önemli düzeyde açıklamaktadırlar, $R^2=0.45$.

Tablo 6. Toplumsal Cinsiyete Göre Belirsizliğe Tahammülsüzlük Ölçeğinin Alt Boyutlarının Kovid-19 Fobisini Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Adım	Yordayan	B	SHB	B	T	Sig.	.R	R ²	Adjusted R ²	F
Kadın	1	Sabit	13.38	3.10	4.32	.000				

	İleriye Yönelik	1.42	.14	.68	10.46	.000	.68	.46	.46	109.45**	
	Sabit	13.62	3.04		4.48	.000					
2	İleriye Yönelik	1.04	.20	.49	5.11	.000	.70	.49	.48	59.75**	
	Engelleyici	.570	.24	.24	2.43	.017					
Model 1: $R^2 = .46$; $F_{(1,128)} = 109.45$ $p < .001$											
Model 2: $R^2 = .49$; $F_{(2,127)} = 59.75$, $p < .001$											
Erkek	1	İleriye Yönelik	1,01	.16	.58	6.21	.000	.58	.34	.33	38.50**
Model 1: $R^2 = .33$; $F_{(1,76)} = 38.50$, $p < .001$											

Belirsizliğe Tahammülsüzlük toplam puanının her iki toplumsal cinsiyet için Kovid-19 Fobisi Ölçeğinden elde edilen puanları ne derece yordadığı da incelenmiştir. Analizin önkoşulları incelenerek değişkenlerin çoklu bağlantı gösterip göstermediği değerlendirilmiş ve hem bağlı değişken ile bağımsız değişkenler arasında, hem de analizde dahil edilen bağımsız değişkenlerin kendi arasında .90 üzerinde korelasyon olmadığı görülmüştür. Sonrasında VIF ve Tolerance değerleri incelenmiş. Tolerance değerleri (kadınlar için .42, erkekler için 1) .10'dan yüksek olduğu ve VIF değerleri (kadınlar için .425, erkekler için 1) 10'un altında olduğu için çoklu bağlantı olmadığı kararına varılmıştır. Önkoşulların sağlanmasının ardından yapılan analizin bulguları Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6 kadınlarda Belirsizliğe Tahammülsüzlük Ölçeğinin ileriye yönelik ve engelleyici alt boyutlarının Kovid-19 Fobisi Ölçeğinin anlamlı yordayıcıları olduğunu göstermektedir $F(1,128) = 109.44$, $p < .001$; $F(2,127) = 59.754$, $p < .001$. Tablo 6'da görüldüğü gibi ilk adımda ileriye yönelik alt boyutu tek başına Kovid-19 fobisinin %46'sını açıklamaktayken ($R^2 = .46$), ikinci adımda engelleyici alt boyut ile birlikte Kovid-19 fobisinin %48'ini önemli düzeyde açıklamaktadırlar, $R^2 = .48$. Erkekler için ise Belirsizliğe Tahammülsüzlük ölçeğinin sadece ileriye yönelik alt boyutu Kovid-19 fobisini anlamlı derecede yordamakta ($F(1,76) = 38.498$, $p < .001$) ve %33'ünü açıklamaktadır, $R^2 = .33$.

Tartışma

Bu çalışmanın ilk önemli bulgusu literatürdeki bazı araştırma bulgularıyla (Bakioğlu ve ark., 2020; Özdin ve Özdin, 2020) tutarlı bir biçimde Kovid-19 fobisinin erkekler göre kadınlarda daha yüksek düzeyde olmasıdır. Bu bulgu kadınların toplumumuzdaki toplumsal cinsiyet normları nedeniyle genelde kendilerini daha az güvende hissetmeleri ve pandemi sırasında da şiddete uğrama ihtimallerinin artmış olmasıyla açıklanabilir. Yaş açısından ise 20-35 yaş aralığındaki yetişkinlerin 50 yaş üzeri yetişkinlere göre belirsizliğe tahammülsüzlük düzeylerinin daha yüksek olması olumsuz ve/veya kaotik olaylarla karşılaşma ve bunlar karşısında yararlanabilecekleri direnç tepkileri geliştirememiş olmalarına bağlanabilir. Gençlerin belirsizlik karşısında

daha kırılabilir olmaları özellikle toplumsal cinsiyetle birlikte ele alındığında daha anlaşılır hâle gelmektedir. Zira erkeklerde yaş açısından bir farklılık yokken, 20-35 yaş arası genç kadınların 50 yaş üzeri kadınlara göre belirsizlikten daha fazla etkilendikleri görülmektedir. Bu bulgu genç kadınların hem genç olmaları nedeniyle ileri yaşlardaki kadınlara göre kendilerini verili toplumsal cinsiyet normları açısından daha fazla tehdit altında hissetmeleriyle hem de deneyim azlığı, özellikle de güçlenme fırsatı sağlayan deneyimlerin azlığıyla açıklanabilir.

Kovid-19 salgınına yönelik olarak katılımcılar, en çok "Tarihte pek çok kez salgın hastalık olmuş. Korona da bu salgınlardan biri." ve "Birtakım güçler laboratuvarında bu virüsü biyolojik silah olarak üretti." açıklamalarını işaretlemişlerdir. Bu açıklamalardan ilki aslında korona virüs enfeksiyonunun ortaya çıkışına dair spesifik bir neden vermese de pandemiye normalleştirmekte ve dolayısıyla insan faktörüyle ilgili olmadığını ve kontrol edilemeyeceğini ima etmektedir. Diğer yandan ikinci en çok işaretlenen seçenek ise, ilkinin tam tersine spesifik bir insan faktörüne atıf yapmakta ve büyük olasılıkla diğer nedensel açıklamaya göre daha kontrol edilebilir bir neden sunuyor görünmektedir. İlk açıklamanın belirsizliğe tahammülsüzlükle, diğer açıklamaya göre daha yüksek düzeyde bir ilişki içinde olması nedensel açıklama biçiminin belirsizliği arttırmaya ya da azaltmaya yol açtığını doğrular niteliktedir. Şöyle ki ilk açıklama pandemiye normalleştirmeye hizmet etse de tehditin kendisini ortadan kaldırmaz ama belki duyguların daha iyi düzenlenmesini sağlayarak olayın kabulünü sağlayabilir (Schimmenti ve ark., 2020). Yine de bu tür salgınlara tarihte her zaman olmuş olması ileride de tekrar olma olasılığını gündeme getirir ki bu de geleceğe yönelik belirsizliğin artması anlamına gelir. İnsanların genel bir eğilim olarak geleceğe dair olumsuz değil olumlu beklentiler içinde oldukları düşünülürse, bugünden çok geleceğe yönelik belirsizliğin korkuyla daha çok ilişkili olması anlaşılır bir durumdur. Diğer yandan salgının insan faktöründen kaynaklanıyor olduğunu düşünmenin, kontrol edemediğimiz doğa faktörüyle kıyaslandığında daha az belirsizliğe yol açtığı ileri sürülebilir.

Kovid-19 Fobisi ölçeği ile Belirsizliğe Tahammülsüzlük arasında literatürle tutarlı bir biçimde orta düzeyde pozitif

bir ilişki saptanmıştır (Duman, 2020; Satici ve ark., 2020). Bu iki değişken arasındaki ilişkinin kadınlarda erkeklerden daha yüksek düzeyde olması Covid-19 pandemisi gibi afet durumlarının toplumsal cinsiyet normları ve beklentileri nedeniyle erkeklerle göre kadınları daha kırılabilir hale getirdiği ileri sürülebilir. Ayrıca, belirsizliğe tahammülsüzlüğün, özellikle de geleceğe yönelik belirsizliğe ilişkin tahammülsüzlüğün Covid-19 fobisinin önemli bir yordayıcısı olması, yaşanan anlamlandırma krizi nedeniyle gelecekle olan bağların kurulamamasının korku duygusuyla sıkı bir ilişkisi olduğunu göstermektedir. (De Luna ve Van Halpen, 2022). Kadınlarda belirsizliğe tahammülsüzlüğün korkuyu yordayıcı gücünün daha yüksek olması, kadınların “normal” zamanlardan bu ikisi arasındaki ilişkiyi tanıyor olmalarına bağlanabilir.

Bu çalışmada genel olarak Covid-19 pandemisindeki belirsizliğe tahammülsüzlüğün korkuyla ve nedensel yüklemelerle olan ilişkili olduğu ve bu iki faktörün sosyal kimlik konumlanmalarına, özellikle de toplumsal cinsiyete bağlı olarak farklı biçimde deneyimlendikleri sonucuna ulaşılmıştır. Belirsizlik, korku ve nedensel yüklemeler arasındaki ilişkiler sadece Covid-19 pandemisinde değil, genel olarak bir afet sosyal psikolojisi geliştirmeye çok elverişli olan olgulardır. Nitekim Türkiye’de 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan Kahramanmaraş depreminde özellikle depreme ilişkin nedensel yüklemeler ve belirsizlikle ilgili kamuoyunda çok güçlü söylemlerin üretilmesi, bu olguların afet sosyal psikolojisinde açıklama çerçevesi

olarak kullanılmaya çok uygun olduğunu göstermektedir. Ancak gelecekteki çalışmalarda belirsizlik sadece belirsizliğe tahammülsüzlük olarak işlevlendirilmemelidir. Zira belirsizliğe tahammülsüzlük belirsizliğin sadece olumsuz yanına vurgu yapmaktadır (Grennier, Barrette ve Ladouceur, 2006). Oysa geleceğe yönelik belirsizlik, içinde iki zıt duyguyu barındırır: Korku ve umut (Demircan, 2021; Tateo, 2022).

Beyannameleler

Etik Onay ve Katılma İzni

Veri toplamaya başlamadan önce Anadolu Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu’nun 30.12.2020 tarihli ve 72909 protokol numaralı onay kararı alınmıştır. Araştırmaya katılmayı kabul eden katılımcılardan bilgilendirilmiş onam alınmıştır.

Yayın İzni

Uygulanamaz.

Veri ve Materyallerin Mevcudiyeti

Uygulanamaz.

Çıkar Çatışması

Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Finansman

Uygulanamaz.

Yazar Katkıları

AK araştırmanın kuramsal çerçevesini oluşturmuş, verileri toplamış, analiz etmiş ve yorumlamıştır. Yazar makalenin son halini onaylamıştır.

Kaynaklar

- Altun, F. (2021). Yüzyılın sağlık krizi olarak Covid-19’un toplumsal yaşama ve kadınların sosyo-ekonomik durumlarına etkileri. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 51-73. DOI: 10.292
- Arpacı, İ., Karataş, K. & Baloğlu, M. (2020). The development and initial tests for the psychometric properties of the Covid-19 Phobia Scale (C19P-S). *Personality and Individual Differences*, 164, 1-6. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.110108>
- Bakioglu, F., Korkmaz, O. & Ercan, H. (2020). Fear of Covid-19 and positivity: Mediating role of intolerance of uncertainty, depression, anxiety and stress. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 19, 2369-2382. <https://doi.org/10.1007/s11469-020-00331-y>
- Brooke, J. & Jackson, D. (2020). Older people and COVID-19: Isolation, risk and agism. *Journal of Clinical Nursing*, 29, 2044-2046. <https://doi.org/10.1111/jocn.15274>
- Daryanto, A. Song, Z. & Soopramanien, D. (2022). Covid-19 pandemic as an impetus for pro-environmental behaviours: The role of causal attribution. *Personality and Individual Differences*, 187, 1-7. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2021.111415>
- De Luna, I. B. & Van Alphen, F. (2022). The Imaginative co-construction of past and future in times of crisis. In M. Dege & I. Strasser, (Eds.), *Global pandemics and epistemic crises in psychology: A socio-philosophical approach* (pp. 46-56). New York: Routledge.
- Demircan, B. (2021). Salgın ve belirsizlik: Öznelliği yeniden düşünmek. D. Ü. Arboğan ve H. Y. Odabaşı (Ed.), *Pandeminin Psikopolitiği* kitabı içinde (s. 279-310). İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Freeman, D., Wait, F., Rosebroke, L., Petit, A., Causier, C., East, A., Jenner, L., Teale, A-L., Carr, L., Mulhall, S., Bold, E. & Lambe, S. (2022). Coronavirus conspiracy beliefs, mistrust and compliance with government guidelines in England. *Psychological Medicine*, 52 (2), 251–263 <https://doi.org/10.1017/S0033291720001890>
- Fryer, D. (2021). Crises within crisis within crises: Global pandemics; Mass unemployment; Anti-Capitalist critique? In I. Strasser & M. Dege (Eds.), *The psychology of global crises and crises politics: Intervention, resistance and decolonization* (pp. 273-287). Cham: Palgrave Macmillan.
- Georgiou, N., Delfabbro, P. & Balzan, R. (2020). Covid-19 related conspiracy beliefs and their relationship with perceived stress and pre-existing conspiracy beliefs. *Personality and Individual Differences*, 166, 1-7. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.110201>
- Godinic, D., Obrenovic, B. & Khudaykulov, A. (2020). Effects of economic uncertainty on mental health in COVID-19 pandemic context: Social identity disturbance, job uncertainty and psychological well-being model. *International Journal of Innovation and Economic Development*, 6(1), 61-74.
- Grennier, S., Barrette, A. M. & Ladouceur, R. (2005). Intolerance of uncertainty and intolerance of ambiguity: Similarities and differences. *Personality and Individual Differences*, 39 (3), 593-600.
- McVittie, C. & McCinlay, A. (2017). Attitudes and Attributions. In B. Gough, (Ed.), *The Palgrave Handbook of Critical Social Psychology* (pp. 269-290). London: Palgrave Macmillan.
- Osaka, S. & Bellamy, R. (2020). Natural variability or climate change? Stakeholder and citizen perceptions of extreme event attribution. *Global Environmental Change*, 62, 2-12. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2020.102070>
- Özdin, S. & Özdin, Ş. B. (2020). Levels and predictors of anxiety, depression and health anxiety during COVID-19 pandemic in

Turkey: The importance of gender. *International Journal of Social Psychiatry*, 66(5), 504-511.
<https://doi.org/10.1177/0020764020927051>

Öztürk, Y., Üstünelan, D. & Metin, B. (2020). Pandemi sürecinde kadınların ev içindeki deneyimleri ve evde kalmanın duyguları. *Feminist Tahayyül*, 1(2), 185-225.

Rao, H. & Insead, H. G. (2018). Disasters and community resilience: Spanish flu and formation of retail cooperatives in Norway. *Academy of Management Journal*, 61(1), 5-25.
<https://doi.org/10.5465/amj.2016.0054>

Reicher, S., Spears, R., & Haslam, S. A. (2010). Social identity approach in social psychology. In M.S. Wetherell & C. T. Mohanty (Eds.), *Sage Identities Handbook* (pp. 45-62). London: Sage.

Rettie, H. & Daniels, J. (2021). Coping and tolerance of uncertainty: Predictors and mediators of mental health during COVID-19 pandemic. *American Psychologist*, 76(3), 427-437.
<http://dx.doi.org/10.1037/amp0000710>

Sarıçam, H., Erguvan, F. M., Akın, A. & Akça, M. Ş. (2014). Belirsizliğe tahammülsüzlük ölçeği (BTÖ-12) Türkçe formu: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Route Educational and Social Science Journal*, 1(3), 148-157.

Satici, B., Saricali, Satici, S.A. & Griffiths, M.D. (2020). Intolerance of uncertainty and mental wellbeing: Serial mediation by rumination and fear of COVID-19. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 20, 2731-2742.
<https://doi.org/10.1007/s11469-020-00305-0>

Schimmenti, A., Billieux, J. & Starcevic, J. (2020). The Four Horseman of Fear: An Integrated Model of Fear Experiences During the Covid-19 Pandemic. *Clinical, Neuropsychiatry*, 17, 2, 41-45. <https://doi.org/10.36131/CN20200202>

Stenner, P. (2022). The Psychology of Global Crisis Through the Lens of Liminal Experience: Stuck in Middle with SARS-CoV-2. In M. Dege & I. Strasser (Eds.), *Global pandemics and epistemic crises in psychology: A socio-philosophical approach* (pp. 71-84). New York: Routledge.

Tabachnick, B.G., & Fidell, L.S. (2013). *Using Multivariate Statistics* (6th ed.). Boston, MA: Pearson.

Tateo, L. (2022). Atmos-fear and semiotic devices: How to turn the right to healthcare into a war. In M. Dege & I. Strasser, (Eds.), *Global pandemics and epistemic crises in psychology: A socio-philosophical approach* (pp. 128-149). New York: Routledge.

Uysal, İ., & Kılıç, A. F. (2022). Normal dağılım ikilemi. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 12(1), 220-248.
<https://doi.org/10.18039/ajesi.962653>

Weiner, B. (1985). "Spontaneous" causal thinking. *Psychological Bulletin*, 97 (1), 74-84.

Winner, L. (2021). Preparing for the wrong emergency: Visions of generation changing events. In I. Strasser & M. Dege (Eds.), *The psychology of global crises and crises politics: Intervention, resistance and decolonization* (pp. 225-240). Cham: Palgrave Macmillan.

WHO <https://covid19.who.int/> 10 Nisan 2023 tarihinde erişilmiştir.